

Інформаційна довідка щодо ефективності судового захисту права на пенсію*

***Анотація.** В інформаційній довідці представлено результати аналізу пропозицій щодо підвищення ефективності судового захисту права на пенсію у контексті проєкту Закону України «Про внесення змін до статті 371 Кодексу адміністративного судочинства України щодо негайного виконання судових рішень у пенсійних спорах» (реєстр. № 15588 від 31.08.2026).*

***Ключові слова:** рішення суду, прийняті в адміністративних справах щодо присудження виплати пенсій, інших періодичних платежів; судові рішення, які виконуються негайно; висновок Верховного Суду щодо застосування норм права.*

Вступ

Обов'язковість виконання судового рішення є важливим складником права особи на справедливий суд, що гарантоване статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, та є однією з основних засад судочинства, визначених статтею 129-1 Конституції України та статтями 14 і 370 Кодексу адміністративного судочинства України.

З метою підвищення ефективності судового захисту права на пенсію суб'єктом права законодавчої ініціативи підготовлено проєкт Закону України «Про внесення змін до статті 371 Кодексу адміністративного судочинства України щодо негайного виконання судових рішень у пенсійних спорах» (реєстр. № 15588 від 31.08.2026) (далі – законопроєкт), яким пропонується забезпечити негайне виконання відповідних рішень у повному обсязі, зменшити блокувальний вплив апеляційного оскарження на фактичне відновлення порушеного права у справах із передбачуваним правовим результатом, розвантажити суди апеляційної інстанції у спорах, де правова позиція вже сформована Верховним Судом, а також скоротити бюджетні витрати Пенсійного фонду України, пов'язані з поданням апеляційних скарг за відсутності належної апеляційної перспективи.

Не заперечуючи доцільності удосконалення процесуальних механізмів, спрямованих на негайне та повне виконання рішень суду щодо виплати присуджених пенсій, вважаємо за доцільне висловити деякі міркування щодо законопроєкту.

Основна частина

1. Законопроєктом запропоновано доповнити частину першу статті 371 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України), положення якої визначають процесуальні випадки, за якими судові рішення мають виконуватися негайно, новим абзацом десятим, передбачивши також негайне і у повному обсязі виконання рішень суду, прийнятих в адміністративних справах, визначених пунктом 2 частини першої статті 263 цього Кодексу, якщо такі рішення ухвалено з урахуванням висновку щодо застосування норм права, викладеного у постанові Великої Палати Верховного Суду, постанові об'єднаної палати або палати Касаційного адміністративного

суду у складі Верховного Суду чи рішенні Верховного Суду у зразковій справі, за умови, що відповідний висновок не був змінений або від нього не було відступлено Верховним Судом.

Так, аргументуючи законодавчі пропозиції у пояснювальній записці, автором законопроекту, зокрема, вказується, що чинна редакція пункту 1 частини першої статті 371 КАС України передбачає негайне виконання рішень про присудження виплати пенсій лише «у межах суми стягнення за один місяць». Водночас абзац дев'ятий частини першої статті 371 КАС України передбачає негайне виконання без такого кількісного обмеження для окремих категорій адміністративних справ, але не охоплює справ, визначених пунктом 2 частини першої статті 263 КАС України, до яких належать, зокрема, справи щодо обчислення, призначення, перерахунку, здійснення, надання та одержання пенсійних виплат. Таким чином, виникає ситуація, за якої рішення суду першої інстанції у пенсійному спорі, ухвалене з урахуванням усталеної правової позиції Верховного Суду, може не виконуватися у повному обсязі до завершення апеляційного провадження, навіть якщо апеляційний перегляд у подальшому не змінює рішення суду першої інстанції.

Отже, зважаючи на прагнення гарантувати справедливий підхід до виконання рішення суду у справах щодо одержання пенсійних виплат «негайно і у повному обсязі», а не як передбачає чинна редакція пункту 1 частини першої статті 371 КАС України (негайне виконання рішень про присудження виплати пенсій лише «у межах суми стягнення за один місяць»), автором законопроекту, на наш погляд, приведена не досить вдала аргументація, оскільки абзац дев'ятий частини першої статті 371 КАС України хоча і передбачає випадки негайного виконання рішень суду, однак їх виконання не пов'язане з грошовими виплатами. Ідеться, зокрема, про оскарження бездіяльності суб'єкта владних повноважень або розпорядника інформації щодо розгляду звернення або запиту на інформацію та оскарження фізичними особами рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо в'їзду (виїзду) на тимчасово окуповану територію.

2. Наведені в пояснювальній записці статистичні дані свідчать, що апеляційні адміністративні суди залишають без змін майже 90 % рішень у цій категорії справ, що вказує на здебільшого типовий і малоперспективний характер значної частини апеляційних скарг та зумовлює спрямування понад двохсот мільйонів гривень щороку на сплату судового збору, фактично відтермінуючи остаточне поновлення прав отримувачів виплат.

Разом із тим, запровадження відповідного підходу, на наш погляд, створює загрози для стабільності публічних фінансів та функціонування Єдиного казначейського рахунка. Поширення механізму негайного виконання на повну суму вимог зумовить необхідність одномоментного здійснення виплат ретроспективної заборгованості за спеціальними пенсіями (зокрема, військовими, пенсіями громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, тощо), фінансування яких відповідно до законодавства покладено безпосередньо на Державний бюджет України. За таких обставин негайне

примусове списання значних обсягів коштів може призвести до суттєвого зменшення залишків коштів на Єдиному казначейському рахунку, що створює ризики затримок у фінансуванні грошового забезпечення військовослужбовців, здійсненні оборонних закупівель та забезпеченні інших нагальних бюджетних видатків.

3. Оцінюючи наслідки реалізації запропонованих положень, слід також враховувати їх безпосередній вплив на функціонування солідарної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та фінансову стабільність самого Пенсійного фонду України.

Відповідно до пункту 4 Порядку використання коштів державного бюджету, призначених для виплати пенсій, надбавок та підвищень до пенсій, призначених за пенсійними програмами, та дефіциту коштів Пенсійного фонду, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2025 року № 157, видатки за судовими рішеннями, що підлягають негайному виконанню згідно зі статтею 371 КАС України, не підпадають під загальну черговість або помісячний пропорційний розподіл та здійснюються за рахунок тих джерел, з яких проводиться основна виплата пенсії.

Це означає, що у справах, пов'язаних із функціонуванням солідарної системи (зокрема щодо врахування страхового стажу, заробітку чи перерахунку пенсій за віком та інвалідністю), стягнення повного обсягу ретроспективної заборгованості здійснюватиметься безпосередньо за рахунок коштів Пенсійного фонду України, сформованих із надходжень єдиного соціального внеску. Одномоментне списання відповідного фінансового ресурсу може зумовити виникнення непланових касових розривів у солідарній системі, оперативне покриття яких буде ускладненим, що може створити загрозу своєчасності та регулярності поточних виплат для широкого кола отримувачів пенсій.

4. У пояснювальній записці зазначається, що законопроект «не передбачає необхідності одномоментного збільшення видатків Державного бюджету України на нові пенсійні зобов'язання». Проте, пенсійне фінансування здійснюється через бюджет Пенсійного фонду України, який затверджується урядом з урахуванням обсягів, визначених законом про Державний бюджет України на відповідний рік. Виплата заборгованості по пенсіях здійснюється за рахунок спеціальних бюджетних призначень у порядку черговості, яка складається залежно від дати надходження рішення до боржника. При цьому нарахована позивачу сума доплати має бути виплачена за рахунок коштів Державного бюджету України та лише у разі наявності на це відповідних бюджетних асигнувань. Так, згідно зі статтями 23, 116 Бюджетного кодексу України будь-які бюджетні зобов'язання та платежі з бюджету здійснюються лише за наявності відповідного бюджетного призначення, якщо інше не передбачено законом про Державний бюджет України. Взяття зобов'язань без відповідних бюджетних асигнувань або з перевищенням повноважень, установлених цим Кодексом чи законом про Державний бюджет України є порушенням бюджетного законодавства. Очевидно, що повні та негайні грошові виплати присуджених пенсій впливатимуть на показники бюджету. За такої

умови та відповідно до частини третьої статті 91 Регламенту Верховної Ради України у разі внесення законопроекту, прийняття якого призведе до зміни показників бюджету (надходжень бюджету та/або витрат бюджету), суб'єкт права законодавчої ініціативи зобов'язаний надати фінансово-економічне обґрунтування.

Висновки

Враховуючи викладене, вважаємо, що запропонований законопроектом правовий механізм не сприятиме забезпеченню досягнення поставленої суб'єктом права законодавчої ініціативи мети щодо підвищення ефективності судового захисту права на пенсію. На нашу думку, запровадження такого підходу радше може створити ризики для збалансованості публічних фінансів та солідарної пенсійної системи.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

** Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені у документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*